

PRVNÍ OBĚŤ DOMÁCÍHO ODBOJE

SLAVOMÍR KRATOCHVIL

SLAVOMÍR KRATOCHVIL

PRVNÍ OBĚT

**DOMÁCÍHO
ODBOJE**

Napsal Jan Ulman

1934

Poprava Kratochvílova učinila na mne veliký dojem. Byl jsem hned od vypuknutí války dobře informován o protičeské a zejména protisokolské náladě v rozhodujících kruzích vojenských; odsouzení Kratochvílovo bylo mi důkazem, že Vídeň nadobro trhá svazky s námi a povoluje úplně násilnické politice militaristického pangermanismu. Proto smrt Kratochvílova stala se mně jedním z hlavních důvodů pro mé definitivní protirakouské rozhodnutí.

T. G. Masaryk, 21. XI. 1920.

Několik slov úvodem.

Dne 23. listopadu 1914 sáhla rakouská vojenská justice na život prvního českého člověka. Byl jím šestadvacetiletý Slavomír Kratochvíl, první oběť domácího odboje téměř na začátku světové války. Mnozí se otáží: »Kdo to byl Kratochvíl?« President Masaryk napsal: »... smrt Kratochvílova dala se mně jedním z hlavních důvodů pro mé definitivní protirakouské rozhodnutí.«

Bera na sebe úkol napsati tuto knížku, byl jsem si dobré vřdom velikých obtíží, jež dílko s sebou neslo. Shledávám dtkladů a jiných písemností, z nichž během válečných let — lei persekuce českého národa a ničení — zbyly jen trosky, triolo téměř půldruhého roku. Archiv sokolské jednoty přerovské, jejímž členem byl Kratochvíl, má zvlášť velké mezery. Bylo zničeno mnoho korespondence, poznámek a jiných písemností SI. Kratochvíla po jeho zatčení. Rovněž Kratochvílovi kamarádi zničili všechnu korespondenci zejména z doby války v roce 1914, aby se vyhnuli persekuci a pro-násedování se strany rakouské vojenské justice. Také vzpo-mírky jeho přátel, které měly knížku doplniti po stránce vý-pramé, mají mnoho mezer pro značný odstup časový. Hěkteří jehokamarádi padli ve válce, mnozí jsou roztroušeni po světě, takž ani zde nebylo možno zachytiti všechno, čím by dílko oživo. Z těchto faktů nechť trpělivý čtenář posoudí, jak pracné bylo ono shledávání. Leč i přes tyto značné obtíže jsem se sialil dáti Kratochvílovi to, co mu patří, zapsati, co vykoná a zanechati příštím generacím aspoň hrst kusých dat <t vziomínck na to, jak pro národ žili, pracovali a umírali naši malí, téměř neznámí lidé, k nimž patří také Slavomír Kratochvíl, v Siožil jsem se vedle fakt podati také myšlenky a nálady •

81. hatochvila a vylíčiti prostředí, v němž žil. Jeho práci,

7

zvláště pak agitaci na začátku světové války, je nutno chápati a posuzovati pod zorným úhlem jeho názorů a výroků, jak bude zřejmo z některých kapitol a s ohledem na jeho mládí. Je nutno pochopiti duši idealisty, která Rakousko tolik nenáviděla, zrovna jako vášnivě milovala český národ, toužíc po jeho osvobození. Je nutno pochopiti duši, která chtěla věděti, co bude následovati po atentátu v Sarajevě, která byla mučena myšlenkami o porobě národa v případě vítězství Rakouska, která se chvěla a která proto uvazovali o tom, jak pomoci národu v době, kdy mnozí vůdcové zklamali, nastupující falešné cesty svými rakousky loyálními projevy. Snad také mnohý čtenář, nepochopiv mládí a idej-lismu Kratochvílova, nepochopí ani jeho drobné protin-kouské činnosti, zasahující nejen blízké okolí, ale rozšřirující se i mimo okruh Přerova — do vojenských posádek jiných měst a na fronty. Již pro tuto širokou působnost možno řci, že jeho protirakouská práce nebyla marná. Skutečnost, že fo-tíral a seslaboval nadšení pro válku, pro Rakousko již v začátcích, že upevňoval národní uvědomení a hrdost ve síém okolí a zvláště u kamarádů-vojáků, si zaslouží, aby jí bylo vzpomenuo. Kratochvíl byl jedním z prvních, kteří zasemli šéme odporu, z něhož vyrostlo ohromné hnutí odboje, jež bylo živeno idealismem a nadšením těch, kteří se odhořlali nésti tíží strádání, útrap a bojů, a které zvítězilo!

Jsem si vědom všech nedostatků a vad této knížky, ínad mnohá kapitola mohla býti zkrácena, jiná zase rozšřiena. Bylo možno uveřejniti ještě mnohou zajímavou podrobnost a myšlenku, ale upustil jsem od toho — jednak pro r<z sah knížky, jednak proto, že již nyní část výpravná, dojný a vzpomínky mají značnou převahu nad kapitolami více Rsto-rickými, daty atd.

Nechť si trpělivý čtenář uvědomí, že knížka byla sepána z neúplných dokladů a vzpomínek přátel SI. Kratochvia, že po značném odstupu časovém (dvaceti a více let) je mnohá *věc zahalena pouhými domněnkami a nejasnostmi, jez nebylo možno bráti za podklad a proto prosím, aby byla posuzována také z tohoto stanoviska.

Ke konci považuji za svou povinnost poděkovati všem, kdož mi byli nápomocni. Děkuji zejména gen. konsulovi RČS ve Vídni dr. A. Sumovi, gen. konsulovi RČS v Terstu dr. F. Krbčovi a Památníku národního osvobození v Praze za intervence a pomoc při shledávání dokladů, obhájci ex offio SI. Kratochvíla dr. R. Grúnfeldovi ve Vídni za doklady a příspěvky z doby procesu v Mor. Ostravě, Vlastě Sehnalové za práce archivní, dále Hermě Hoškové, Miloši Sumovi, Václavu Leixnerovi a všem nejmenovaným, kteří mi z trosk minulosti pomohli vyzvednouti postavu první oběti našeho odboje.

V Lipníku nad Bečvou, v srpnu 1934.

JAK ULMAN.

I

Národ v přípravě k 28. říjnu 1918.

28. říjen nebyl pouhou náhodou, zrovna jako celá naše revoluce nebyla výsledkem práce jen několika dnů či měsíců. Naše revoluce měla svůj počátek již v dobách obrození národa, ona sílila během desítiletí rozvojem politickým, kulturním, hospodářským a sociálním a dozrávala od počátku světové války v žalářích a internačních táborech, pod šibenicemi popravených, v myšlenkách i činech jednotlivců i mas v zázemí, na rakouských bojištích i za hranicemi Rakouska.

Národ český šel cestami utrpení, mlčel k bezpráví a ú-tisku, ale v tom mlčení byl skrytý hněv, vzdor a tvrdý odpor proti všemu rakouskému. Co práce a vytrvalého, bezmezného úsilí, co nesmírné síly mravní, pevného odhodlání a sebeza-pírání těch známých i neznámých lidí českých bylo zapotřebí v tom drtivém přívalu světodějných událostí, aby z nich vyrostli nesmiřitelní, vytrvalí a na smrt odhodlaní odpůrci Rakouska a hrdinové národa českého zároveň!

Náš odboj znamenal boj nejen o svobodu národa, nýbrž také o svobodu člověka, boj o demokracii, práva, sociální spravedlnost, abychom po jeho vítězném skončení mohli vstoupiti v řady ostatních svobodných národů a pomáhati spolubudovati kulturní hodnoty lidstva.

Náš odboj byl zažehnut už ve chvíli, kdy císař František Josef podepsal vyhlášení války Srbsku a vydal manifest »Mým národům«. Tímto okamžikem začíná uvědomělé spiklenecké hnutí protirakouské, začínají vzrůstat řady nebojácných českých lidí, jimž velezrada na Rakousku, práce na jeho zničení se stala nejvyšším cílem.

Když vojenská justice začala. Rakousko zachraňovati, nastala dlouhá, těžká zkouška pro český národ, zkouška posvěcená krví a životy doma, v zázemí, i na frontách.

Nespočetné byly řady těch velezrádců. Byli mezi nimi lidé zvučných jmen i prostí lidé, národu až do té doby neznámí. K těm posledním patří první mučedník za svobodu a samostatnost národa, první oběť domácího odboje, první z řad sokolstva, Slavomír Kratochvíl.

Ta zažloutlá akta vojenského válečného soudu moravsko-

ÍO

ostravského, ony desítky stran popsanych zcela mechanicky, bez ducha šikovatelem Otte, vyvolávají smutné vzpomínky .na utrpení, v nich ožívá historická postava Slavomíra Kratochvíla. Tato akta jsou dokladem, že to byl národ, jeho drobní lidé, kteří odboj započali, kteří vyvolali ono velké živelné hnutí, na rozdíl od tak mnohých vůdců, kteří se báli, kteří nepochopili nebo pochopiti nechtěli.

Národ našel sám sebe, národ cítil, že udeřila jeho hodina. Bez výzvy, bez propagace. S počátku myšlenka, vědomí, za nedlouho čin. Nevedli vůdcové, kteří byli většinou bezradní, zastrašení, nebo ujišťovali, že mají rádi »rakouskou vlast«, ale ozval se národ, jeho zdravá, nezatížená duše, čistá mysl, instinkt, že něco se musí státi.

11

II.

Několik povahových rysů SI. Kratochvíla. — Výchova sokolského dorostu. — Sokolstvo v dopisech. — Ještě sokolský dorost. — Činnost v kulturních spolcích. — Kratochvíl, redaktor

sokolské hlídky Přerovského obzoru.

Slavomír Kratochvíl narodil se 2. ledna 1889 v Trnavě (okres Holešov), kde jeho otec byl řídicím učitelem obecné školy. Malý -Kratochvíl žil ve styku s přírodou chudého valašského kraje, jehož krásám otevřel své dětské srdce a duši. To bylo splnutí jeho duše s duší mlčenlivé přírody, z něhož vzešel čistý idealism, který ho doprovázel po celý život.

Vychodiv obecnou školu, Kratochvíl odchází na měšťanskou školu do nedalekého městečka Vizovic. Gesta tam vedla nevalnými, po kopcích běžícími cestami a tak Kratochvíl zůstával ve školním roce ve Vizovicích, kde bydlel u své tety. Domů chodil jen na svátky a na prázdniny.

Z měšťanské školy odešel Kratochvíl na průmyslovou školu do Brna, kde na něho působilo cizácké, německé prostředí germanisujícího hlavního města Moravy. Kratochvíl vnímá a uvědomuje si panovačnost, domýšlivost a rozpínavost pan-germanismu, který svou výbojností šel za hranice Rakouska a Německa, ohrožuje hospodářský i politický klid a mír Evropy svým pověstným »Drang nach Osten!«

Po studiích na průmyslové škole v Brně přichází Kratochvíl do Přerova, kde 1. října 1907 vstupuje do služeb fy Heinik a spol. jako technický úředník zároveň se svým pozdějším nejlepším přítelem Václavem Leixnerem.

Život SI. Kratochvíla byl již v mladém věku vyplněn prací pro celek, k níž ho nevedly osobní ctižádost a touha po funkcích. Byl sice, jak tomu nasvědčuje jeho korespondence i mnohé řádky v sokolské hlídce Přerovského obzoru a jinde, založením romantik a idealista, ale životem a prací nekompromisní realista. Každý počín, každá práce se nesla za určitým, pevně stanoveným a vyhraněným cílem. Také jen proto se dopracoval zejména ve výchově sokolského dorostu velmi pěkných výsledků.

Za mrtvého, jenž se nemůže bránit, je nutno napsati ně-12

kolik slov. Mnozí ještě dnes dovedou podkládati jeho myšlenkám i činům úmysly jaksí postranní. Proč? Pravděpodobně proto, že oni sami se tehdy nedovedli postavit do služeb celku, národa tak, jak to učinil Kratochvíl, že nedovedli postavit osobní zájem nad vyšší zájmy; že se nedovedli sejít na společné základně opravdové, hodnotné práce, která boří přehrady osobní nevraživosti, že lpěli více na tradici práce a zásluh, z níž pramenila ona tak zvaná nepostradatelnost a malicherné vědomí, že myšlenky a práce jiných jsou méněcenné. Toto zaujetí vůči jiným, tato jednostrannost nedovolila, nebo také ještě nedovoluje mnohým, aby zhodnotili spravedlivě práci a dobré vlastnosti SI. Kratochvíla.

Význačný kulturní a veřejný pracovník přerovský a později vyškovský ing. Jaromír Souček píše o Kratochvílovi: »Na prvé setkání jsem si ho zamiloval, byl příjemného zevnějšku, srdečného, bratrského jednání. Byl nejen výborným cvičitelem a vedoucím dorostu, ale také, zejména po stránce: ideové pravým vychovatelem mládeže a obé, výchovu tělesnou i duševní úspěšně spojoval v jedno. Jeho letora vždy rušná a neklidná, uváděla v pohyb bujnou světlou kštici jeho vlasů, jeho pomněnkové oči těkaly živě, jakoby jim nemělo nic uniknouti, jasný zvuk jeho hlasu hlaholil při velení i zpěvu. Radost ze života, z plodné práce sokolské přímo dýchala z jeho bytosti, celý jeho zjev působil dojmem šťastného a domyšleného žití . . .«

Kratochvíl byl sice někdy prudký ve vyjadřování svých myšlenek a názorů, ale jeho myšlenky měly jádro, hodnotu. Proto je obhajoval tak prudce, s celým zápalem vnitřního přesvědčení o jejich hodnotě. Kratochvíl nebyl kariérista. Práce byla mu samozřejmou věcí, náplní, smyslem života. Nešel nikdy za nějakým cílem, aniž jej řádně nepromyslel. Dospěl-li k nějakému dobrému názoru, tu se snažil přesvědčiti o něm také jiné. Často s ním mnozí nesouhlasili, často s ním bojovali, ale často mnozí se od něho učili zásadovosti*¹ a neústupné vytrvalosti. Za vším stál vždy plně, celý a za každých okolností. Kratochvíl vynikal nad své okolí tím, že nedovedl nikdy, za žádnou cenu se svým svědomím dělati kompromisy. Věděl, že okolnosti, skutečnost jsou mnohdy silnější lidí a jejich cílů a dle toho také jednal. Vyhnul se tak nejasnostem a nerozhodnostem ve svém konání a nedal se ni-

kdy překvapiti. Jeho osobní kouzlo, které v mnohém ohledu ještě dnes po odstupu dvou desetiletí od jeho popravu dýše z jeho myšlenek, tkvělo v povaze, která neznala falše, v upřímnosti mnohdy až nepřijemné a v otevřenosti názorů.

Chceme-li Kratochvíla posuzovati, chceme-li slyšeti názory o něm, pak nesmíme jíti jen k těm, kteří; mají měřítko příliš jednostranné, osobně zahrocené, ať již z práce sokolské, veřejné, či z jiných důvodů, ale také k těm, jež k němu poutalo něco daleko hlubšího, co dalo plně vystoupiti jeho osobnosti: přátelství duší, v němž tály všechny předsudky, všechno jednostranné. Kratochvílovi nejdůvěrnější přátelé vzpomínají na něho vždy v nejlepším, ba velmi často se slzami. Na člověka všedních vlastností, bez osobitého a svérázného kouzla se tak nevzpomíná. Kratochvil byl demokratem bez libůstek a choutek, které by ho byly pudily za lesklou ctižádostí. On, jako málokdo z tehdejších vedoucích činitelů ba i vychovatelů, dovedl se snížiti k těm nejprostším řadovým vojákům, k tomu mnohdy prudkému i neukázněnému mládí, které bouřilo romanticky nespoutanými myšlenkami, jež jeho osobní kouzlo, p-římé, poctivé slovo dovedlo uklidňovati.

*

Sokolská činnost Kratochvílova je velmi obsáhlá. Byl nejen pilným a zdatným cvičencem, závodníkem a cvičitelem, ale také členem správního výboru, sboru vzdělávacího a zábavního, členem cvičitelského sboru sokolské župy Středo-moravské a jejího II. okrsku, novinářem a řídil svědomitě a úspěšně sokolskou hlídku Přerovského obzoru. Největších zásluh však získal si výchovou dorostu. Byl si vědom, že budoucnost národa bude taková, jak si národ vychová svou mládež. Byl si vědom, že svobodnou, mužnou výchovou dostane se českému národu v budoucnosti lidí sebevědomých, rázných, odhodlaných a vzdělaných a tím také pevných charakterů, jimiž bude možno dojíti toužených cílů.

Výchova dorostu, ať již po stránce tělovýchovné, zejména však vzdělávací, byla mu nejděčnějším polem, na němž se dopracoval velmi pěkných výsledků. S dorostem zůstává úzce spjat od konce roku 1909, vyjma část r. 1910 a 1911, kdy byl na vojně, až do listopadu r. 1914, do doby, která znamená předčasný konec jeho mladého života, smrt na popravišti.

»Dorost je naše naděje«, říkával Kratochvil a tato slova byla mu vůdčí myšlenkou až do jeho smrti.

Tělocvikem chtěl dáti svěřeným hochům silné a zdravé tělo, jež otuženo a ukázněno odolá snadněji výstřednostem života. Nestačilo mu však, aby jen tělo bylo krásné, silné a zdravé. Chtěl, aby dorost zmohutněl i duševně, aby si získal bohatství duše a myšlenek pro další život, aby se učil rozumovému a mravnímu chápání života a jeho cílů. Ty besedy po cvičení, rozhovory, vycházky, schůzky na březích Bečvy a knihy dávaly mu hojnost látky, aby dorostence odpoutal od špatné společnosti a zabránil tak škodlivým vlivům a dal je národu zdravé tělesně i duševně a silné mravně.

Bývalí dorostenci, jimž Kratochvil byl vedoucím, vzpomínají na něho velmi rádi, s opravdovou láskou. Dovedl je nejen získati, ale také trvale upoutati, protože v jeho jednání se jevila přímota a opravdové bratrství. František Bartoš uvádí ve svých vzpomínkách na Kratochvíla mezi jiným: »Měl na nás mladé, velmi nerozumné a divoké kluky velký vliv a není divu, že mnozí z nás šli v jeho sokolských nekompromisních šlépějích.« Karel Doležel poznamenává: »Slá-vek dovedl s opravdovým taktem kamaráda-vychovatele a duševního vůdce spojit užitečné s příjemným, vážné s veselým.«

Koncem září 1910 odchází na vojnu. Vedoucí v jednotě ztrácejí Kratochvíla neradi, neboť, jak uvádí výroční zpráva sboru cvičitelského za rok 1910 — »konal jednotě platné služby pochopením a láskou sokolskou...« Na jiném místě zase: »Velmi zajímal se o výchovu dorostu bratr Kratochvil, který předčítáním článků z dějin českého národa a rozmnožováním tisku sokolského dorost uvědomoval.*

Kratochvil odchází k válečnému námořnictvu do Pulje, kde pobyl od října r. 1910 do konce září r. 1911. Ani tam nezapomíná na Sokola, k němuž jej vizí vzpomínky, je zcela oddán sokolské věci, o níž jej uvědomují sokolský věstník a zprávy, zasílané jemu občas o sokolských podnicích a životě v jednotě.

íí-

Z doby Kratochvílovy vojenské služby v Pulji dochovala se jeho korespondence s Václavem Leixnerem, k němuž ho poutalo velmi vzácné a důvěrné přátelství, a s Hermou Hoš-

15

kovou. Korespondence s Leixnerem a částečně i s Hoškovou je nám dokladem, jak se sžil Kratochvil s myšlenkou a prací sokolskou, jak se mu stala bohatou a plodnou náplní života, jak z ní čerpal víru v lepší život a budoucnost národa, víru; v obrodu svého nitra a posilu.

Stesk po Sokolské myšlence, stesk po práci, z níž byl vytržen vojnou, vane z jeho řádků (Póla, 28. X. 1910) a to zvláště tehdy, když mu Leixner načrtává svůj týdenní program: »... Tvůj týdenní program se mi líbí, však bych jistě neměl jiný, kdybych byl mezi Vámi ve zlatém civilu. Byl bych žil tělem a duší té naší dobré věci sokolské, zvláště nyní bych obětoval vše, když slyším, že vše se daří. To by byl tak: živel můj, všude být, vše vidět a ne tak zahálet a mařit čas, jak to dělám zde; vždyť vlastně ještě pořád žiji své staré, myšlence a představuji si, že jsem jen na chvíli odtržen násilně od práce a brzy opět se chopím toho, co jsem miloval...«

Jeho povaha vždy rušná, plodně neklidná, zasahující do* jednání v různých otázkách, ten soustředěný zájem o všechno kolem, jak jej projevoval o Sokola a později také o ostatní veřejný a kulturní ruch a život v Přerově, to vše muselo stranou nástupem vojenské služby. Vojenský život zbavil jej možnosti žít bývalému ruchu plnou silou nadšeného mládí, s jeho novými myšlenkami a názory, zbavil ho práce, jíž se věnoval s pílí a energií, rozhodností a svědomitostí, nelekající se ani té nejnevěděčnejší, neviděné a mnohdy nechápané práce. Kratochvil srostl se sokolskou prací v Přerově tak, že byl přesvědčen, že se tam musí opět vrátiti: »Nechci býti falešným prorokem, ale již nyní se mi zdá, že se po vojančině musím opět vrátiti do Přerova, ať již to stojí cokoliv, vždyť víš, že jsem taní lak při rosí l a nedovedu si ani představit, že bych již nebyl Přerovákem...«

V každém dopise, ať jí/, Leixnerovi, Hoškové či jiným se zajímá o ruch v přerovském Sokole a vždy si posteskuje, že nemá příležitosti ke eviění. Je proto velmi rozradostněn, když mu dovolili vstup do kasárenské »Turnhalle«. Měli tam náradí velmi špatné, ale spokojí se, nema|e jiné příležitosti. Byl by velmi rád navšlěvnval eviění chorvatského Sokola, ale nemohl, protože nikdy nedoslal »prcs čas«. V dopise ze dne 14. listopadu 1910 píše o tom Leixnerovi: »Bylo tam se-

16

mnou několik Germánů, dosti dobrých cvičenců (málo elegance) a otrávil jsem je zvláště tahovými na kruzích... Oni byli s náradím dost spokojeni, ale věř, že poslední jednota by takový neřád nepřijala ani darem. Koza vůbec bez kopyt a mizerně stojí, kůň vůbec žádný, bradla úplně dřevěná a v každém kloubu vůle až hanba... žerdě toporné... A ten pružný můstek (bez per a celý dřevěný), ten je až k pláči, vyhlíží jak mořský rak, nehorázně široký a rohatý... O hrazdě až po vyzkoušení!«

Kratochvil, jak zřejmo z korespondence, sleduje bedlivě všechny zprávy o sokoístvu, zejména ty, které se týkají jednoty přerovské. Dostává sokolský věstník, Přerovský obzor, čte Národní politiku, Lidové noviny a jiné listy. Neunikne mu sebemenší zpráva.

Stesk po sokolském životě, po ruchu a debatách se zvyšuje, když nenalézá přátel, s nimiž by si mohl pohovořiti o vážnějších věcech. Píše o tom (Póla, 9. XI. 1910) své Hermě: »Myslel jsem, že naleznu zde přece výkvět mladé generace, ale měli-li by to být naši nejlepší z mládeže, jak představit si pak ty zbývající, nevím... ! A nečinnost je mi tak protivná, vždyť byl jsem zvyklý na rušný život v Sokole a pod.« — A 1. prosince téhož roku zase Leixnerovi:

»V Sokole je teď asi slušný ruch a snad to jde rázně vpřed! To by byl tak můj živel, všude být, vše vidět a ne tak zahálet a mařit čas, jak to dělám zde.«

Kratochvil nemůže se smířiti s ovzduším, v němž každý svobodnější projev je utlumen již v zárodku a každá myšlenka, každý počin jsou spoutány paragrafy. Není divu, že toto ovzduší, nad nímž bdí »disciplina jako pro kluky — kdo neumí, bude »ingesperrt«, diktuje mu do péra řádky, které svědčí o hladu hloubavé, svobodné duše, již nelze ničím u-kojiti: »Víš, nediv se, ale hloupnu tady, blbnu, Vašku, každým okamžikem a nemohu za to, vždyť vše k tomu přímo svádí! E, však v civilu se zase zcivilisuju!«

24. prosince 1910 píše Leixnerovi dopis, v němž rozděluje své srdce a vzpomínky mezi rodiče a přátele ze Sokola: »Dnes — Štědrý den . . . ! Dnes zajisté doma vzpomínají — snad i víc než já, neboť nemožno celé nitro věnovati domovu — kus těch vzpomínek patří též starým přátelům, dobrým známým z minulých časů, kus též mé lásce věnován.« Vzdálen

17

od domova a přátel, vybavuje si v mysli poesii a kouzlo Štědrého večera a tím více pociťuje nesvobodu vojenského prostředí: »Smutno — prázdno a chladno vůkol; nenaříkám, věda, že je to údělem všech osamocených a ze života vyrvaných lidí. Netrápila by mne ta vojančina, kdybych při tom mohl žít tak, jak byl jsem zvyklý, ale musím v sobě ubíjet to nejlepší, to, co tak těžko jsem získal. Miloval jsem až příliš svobodu a práci ve společnosti mně blízkých lidí a proto je mi nyní mé otroctví tak z duše protivné . . . Jedinou útěchou je, že to vůbec uběhne a znovu se nevrátí. Každá změna je vítána a každý uplynulý den zkracuje tu dobu nesamostatnosti.«

31. ledna 1911 odjíždí na lodi S. M. S. Kaiser Karl VI. na moře a ač je téměř neustále zapražen ve službě - - »dru jak mezek, od rána do večera, občas si nechám i kapánek vynadat« -- přece neustále projevuje živý, neutuchající zájem o sokolstvo: »Pošli opět brzo nějaké zprávy z kruhů sokolských! A jaká je asi návštěva v dorostu a v kursu žákovském, a což pak »pohodlné« družstvo — kolik že kilo už má?« Z Terstu (24. III. 1911) urguje sokolský věstník: »V příloze jsou prosná na VI. slet a ta bych už rád viděl. A pak též by mně zajímala zpráva o počtu dorostu a žactva a několik slov o cvičení.«

Na moři je ještě hůře než na pevnině, v Pulji. Občas zakotví v některém z dalmatských přístavů, většinou bezvýznamných místech a jeho nuda a stesk, i odpor proti vojně se stupňují: »Pší život — v pravém slova smyslu — otročinu sprostá! A teprve za týden bude polovička!* Na lodi není, čím by ukrátil volné chvíle po službě. Není knih, časopisů, není opravdových kamarádů, kteří by mu rozuměli. Proto je nesmírně rád, když zcela náhodou objevil nějaké tělocvičné nářadí: »K nemalé radosti objevil jsem na bordě hrazdu -ovšem dost mizernou, železnou, ale přece jen nějakou a též hranatou kozenku, takovou maličkou a kulhavou.« O tomto objevu píše i své Hermě a mezi jiným poznamenává: ». . . zřídili jsme jakési družstvo — prozatím bez ohledu na národnost a bez přihlášek, podle hesla: Kdo dřív přijde, ten dřív mele! Češi převládají. Cvičení je pravidelně mezi 8. a 9. večer a cvičí, kdo má právě chuť a sílu.«

Některé zjevy veřejného života v r. 1911, zejména poli-

18

tického, ohlas různých událostí, nezůstaly bez vlivu ani na život mnohých jednot sokolských i jiných spolků, na přesvědčení a jednání jejich činovníků a pod. Nastal jakýsi kvas myšlenkový, způsobený zejména přípravami pro volby do říšské rady ve Vídni. Mnozí sokolští činovníci i členové zatahovali politiku do Sokola. V přerovském kraji, v oblasti sokolské župy Středomoravské byla to zejména odezva volebního zápasu skupiny bývalého ministra dr. E. Žáčka, se skupinou dr. Richarda Fischera. Kratochvil se o tom dovídá jednak z novin, jednak z dopisů svých nejbližších přátel a píše: ». . . z novin dovídám se o politických štvanicích proti a uvnitř Sokola a myslím, že neuškodí, prokvasí a pročistí-li se řady naše a vypadnou »vlastenci« starého zrna a pokrokovější duch se zahnízdí v Sokole. A čím dříve,

tím lépe. Obe-zřelostí dá se z takých krisí těžít ve prospěch celku a myšlenky. Raděj o 20 v jednotě méně, ale opravdových sokolů a ne flancmachrů.«

Tak nekompromisním, rozhodným v sokolské otázce, jako v tomto dopise, Kratochvíl zůstal až do své smrti. Zajímal-li se po návratu z vojny také o ostatní život veřejný, dovedl-li své přesvědčení náboženské, politické a jiné v debatách často vzrušených obhajovati s obdivuhodným zápalem, přece vždy stavěl sokolstvo nad politické strany. Věřil, že poslání sokol-stva je neméně důležité než stran politických, ba, že po stránce uvědomení národního a myšlenkového sokolstvo své poslání splní mnohem výrazněji a poctivěji.

Začátkem října r. 1910 odjíždí Kratochvíl z Pulje a ihned po návratu do domova se vrací k sokolské práci.

Když po návratu z vojny přišel po prvé do tělocvičny, tu, jak vypráví jeho současníci, byl zde dojem osobnosti nejen známé, ale jakési individuality, která dovedla zasahovati do spolkového života nejen svými bystrými názory, ale také činem. Osobně byl člověk veselý, jiskrného vtipu, rád žertoval a ve společnosti, zejména sokolské, byl velmi oblíben, rovněž tak v dívčím světě. Rád si při skleničce vína zazpíval, leč jeho humor a žerty nikdy nepřekročily mezí sokolské slušnosti. Zadrhoval »r« v řeči a to činilo jeho vtipy často tím více legračními. I vážné debaty dovedl kořeniti humorem, velmi

19

často tehdy, když situace se stávala hroživou, když bylo napětí v hovorech.

Ze sokolské činnosti byl však krátce po návratu z vojny vyřazen nehodou. 10. listopadu, chtěje dosíci vyspělosti a ú-rovně ostatních cvičenců, zlomil si pádem při cvičení na kruzích levou ruku nad zápěstím a odešel do nemocnice. Avšak ani úraz, po němž zůstaly následky, znemožňující mu takřka navštěvovati cvičení mužů, nedovolil mu, aby zůstal stranou sokolské činnosti. Věnuje se činnosti vzdělavatelské a zejména výchově dorostu a stává se dopisovatelem sokolské hlídky Přerovského obzoru, kterou řídil od konce r. 1912 až do války v roce 1914.

*

V Kratochvílově výchově dorostu po návratu z vojny se zračil pevný, ucelený a do podrobností propracovaný plán, který měl hochy připravit po stránce výchovy tělesné i duševní a mravní nejen pro vstup do členstva, ale do života vůbec. Kratochvíl chtěl, aby každý dorostenec vospěl v muže opravdového, nebojácného, vospělého národně a právě sokolství, výchova sokolstvem byla mu pevným bodem, kolem něhož měly se krystalisovati a utvářeti roztěkané, neustálené a často nevázané povahy hochů ve věku, kdy na každém kroku čhá nebezpečí mravní zkázy.

Roky 1913 a 1914 byly dobou jeho nejusilovnějších a nejplodnějších snah o výchovu dorostu. Kratochvíl vtiskuje poradám o výchově dorostu ráz své silné osobnosti, přesvědčené o významu svých návrhů, promyšlených vždy do nejmenších podrobností. Jeho úvahy bývaly stručné, ale řízné. Myšlenku, kterou předložil, dovedl náležitě odůvodniti a také hájiti plnou silou, takže mnozí velmi často poukazovali na jeho neústupnost, ba umíněnost. To bylo jeho tvrdé, nekompromisní »já« — co si umínil, o čem byl přesvědčen, že je dobré, za tím šel.

Jeden z jeho blízkých přátel — Jaroslav Jemelka — charakterisuje poměr dorostenců ke Kratochvílovi následovně: »Dorostenci Slávka nejen milovali, ale přímo až fanaticky zbožňovali. Měl pro ně sílu ohromné přitažlivosti, ovlivňoval je každým slovem, pohybem, ba pouhým pohledem. Byl to nejlepší vedoucí dorostu z nejlepších. Mládež, vábená kouzlem jeho osobnosti, šla za ním slepě, naslouchala ráda jeho

20

vážným výkladům a těšila se na žerty a veselé příhody, jichž měl vždy pohotově celou zásobu.«

Ji-

Činnost SI. Kratochvíla se neomezovala jen na práci v Sokole. Byly to i jiné spolky kulturní,

kteře pro většíc podniky byly sdruženy ve »Výboru pokrokových spolků« a »Výboru pro oslavu M. J. Husa«, do nichž byl pro svoji píli a rozhled vysílán sokolskou jednotou přerovskou jako její zástupce. Jen pověst svědomitého pracovníka to byla, jež mu přinesla novou práci, novou povinnost. I v těchto funkcích byl na svém místě.

Nejvíce práce vykonal ve »Výboru pro oslavu M. J. Hu-sa«, který připravoval důstojné uctění památky bojovníka za pravdu v jubilejním roce 1915, kdy uplynulo 500 let od jeho upálení. Již v r. 1913 Kratochvíl upozorňuje na toto blížící se výročí v sokolské hlídce Přerovského obzoru a nabádá ke vstupu do »Spolku pro zbudování Husova pomníku v Praze*. Rovněž tak i v r. 1914, kdy žádá, aby zejména sokolstvo stálo v popředí těchto oslav: »Jsme v první řadě povolání šířiti známost našeho největšího hlasatele pravdy!«

Nejrušnější činnost pro důstojné uctění památky Husovy počal rozvíjeti od dubna 1914. 3. dubna byla konána první schůze zástupců sdružených spolků přerovských, v níž byl zvolen do předsednictva » Výboru pro oslavu M. J. Husa« a v ustavující schůzi tohoto výboru jednatelem. Kratochvíl se této funkce ujal s opravdovým zanícením a pochopením a prováděl horlivě propagandu zejména tiskem.

»

V předválečné době až do r. 1912 neměla ani jednota přerovská, ani ostatní jednoty sokolské župy Středomoravské listu, v němž by byla vedena řádná hlídka sokolská. Přerovský obzor měl sice sokolskou hlídku, ale jen občasnou, velmi stručnou a často suchopárnou, omezující se obyčejně jen na zprávy o schůzích a pod. Teprve Kratochvílem se dostává této hlídce poctivého, svědomitého a velmi pilného pracovníka. Sokolské zpravodajství v té době bylo jednou z nejméně uznávaných, ač velmi významných složek sokolského ži^vota. Kratochvílova redaktorská činnost, to je část sokolské práce, která je zapomínána a která — zejména v tehdejší

21

době — z neznalosti významu byla velmi podceňována. Třeba však, aby jí bylo vzpomenuo aspoň několika slovy a ukázkami jeho prací.

Do sokolské hlídky Přerovského obzoru počal Kratochvíl přispívati v první polovici r. 1912. On sám byl z počátku jistě dopisovatelem jen z vlastního popudu, neboť teprve v zápise cvičitelského sboru Sokola Přerov ze dne 25. září 1912 je první zmínka o tom, že »Kratochvil bude dopisovati do místního časopisu o vnitřním životě«. Proto také až do této doby jeví se v jeho činnosti určité mezery. Neměl pevného, uceleného programu, dle něhož by byl postupoval.

Hojné jsou zprávy o přípravách k VI. sletu všesokolské-mu v Praze, v nichž stručně, ale jasně, doprovázejí je i daty, líčí výstavbu tohoto velkolepého podniku rázu národního a všeslovanského.

VI. slet padl do roku, v němž sokolstvo vzpomínalo svého založení před padesáti roky a Kratochvil píše: »A kdo by se na to netěšil a nevypnul hrdě prsa nad prací celých padesáti let? Komu nezaplesá srdce, když bude přítomen tomu vzájemnému poznání Slovanstva? Kdo nenapne poslední sílu vášnivě věda, že pozorují ho političtí přátelé i nepřátelé — evropští?« Sokolská hlídka ročníků 1913 a 1914 je ucelenější, obsahem rozmanitější a rozsáhlejší než v r. 1912. Kratochvil našel cestu a snažil se uplatniti svůj plán.

Rok 1913 byl rokem krajského sletu sokolstva v Moravské Ostravě. V čís. 12. (21. III.) objevuje se první článek, jímž objasňuje význam tohoto sletu, jenž je položen do kraje urputných bojů národnostních, do kraje, kde »boj slezských a ostravských menšin českých právem vzbuzoval a budí živou účast všech opravdu česky cítících lidí. Veliká důležitost posice této je na první pohled každému tak zřetelná, že kapitálová převaha výbojného germanismu i v nejbudálenějších od Ostravy českých místech vyvolává stále znovu a znovu odůvodněnou obavu o osudy této nejexponovanější, nejzazší české výspy.« Kratochvíl burcuje tímto článkem svědomí nejen sokolstva, ale i české veřejnosti, kterou žádá, aby účastí

na tomto sletu vykonala »záslužný čin praktické národní svépomoci.*

22

Okruh jeho spolupracovníků byl jistě velmi malý. Zřídka najdeme v sokolské hlídce zprávu jiného dopisovatele. Kratochvíl však měl vždy s dostatek příspěvků, aby jimi mohl hlídku vyplniti. Z toho důvodu také zůstávají mnohé jeho příspěvky uveřejněné v jedné hlídce bez šifry, ač jejich sloh, obsah a jiné ukazují zcela jasně a prokazatelně, že pisatelem byl Kratochvíl. Z toho důvodu je nutno uvědomiti si jeho houževnatost, píli a svědomitost, jež hlídce věnoval.

V čís. 17. (25. IV.), kde mimo jiné rozepisuje se také o plakátech na krajský slet, jež vyjadřovaly myšlenku »So-kolstvím k slovanské jednotě«, píše o nich, že »staly se středem útoku moravských klerikálních listů . . . Moravští kleri-kálové, pomáhající reklamnímu odboru v práci, rozepisují se

o tom, že slet sokolstva v Mor. Ostravě prý konati se bude za nového hesla sokolského: »Sokolstvím k pohanství«. Vědouce, že mimo redakce klerikálních listů není člověka tak omezeného, aby mu nešikovný a nepoctivý tento útok mohl imponovati, jsme vděční listům orelských organizací za spolupráci jejich pro reklamu našeho krajského sletu . . .«

Čís. 22. (30. V.) přináší stručný článek »Bud' me Sokoly

1 v životě«, v němž žádá, aby sokolství se neomezovalo pouze na tělocvičnu, ale aby bylo uplatňováno i v životě soukromém, společenském a veřejném. Obrací se proti těm, kteří vyjdouce ze dveří, zapomínají na bratrství a demokracii a trpce píše: »Gi také své bratrství současně s krojem oblékáte a odkládáte? Zmírání vaše bratrství zároveň s koncem schůze?« A na adresu těch, kteří ulpívajíce na tradicích práce a zásluh, brání se novým, zdravým myšlenkám, na adresu po-výšenců, kteří se domnívají, že jen s nimi sokolstvo roste a padá, píše mezi jiným: » . . . ctíme stáří, respektujeme práci

- nečiníme ale rozdíl mezi inteligenty a širokými vrstvami.*

V čís. 31. Kratochvíl vzpomíná uplynulých dnů ostravského sletu. Příjezd do »chmurných ulic« Ostravy vzbuzoval v něm tísnivé pocity. »Malomocným připadá nám češství o-stravského kraje, když nás — Čechy — na vlastní české půdě chrániti měly četnické bodáky!« Ale odpolední vystoupení, zejména 500 mužů župy Moravsko-slezské rozptyluje tyto obavy a jemu se zdá, že to množství jako by volalo: »Úpíme

23

pod jhern germánským, úpíme pod jařmem kapitálu, však padnout nechceme, bít budeme se do posledního dechu, všichni do jednoho. V našem žactvu a dorostu za součinnosti našich žen vypěstíme nové, zdatné vojsko, které nastoupí naše místo, až my pádném. Nedáme zhynouti češství na Ostravsku!«

Sokolské hlídky Přerovského obzoru v r. 1914 byly nejobsáhlejší — často zabíraly celou stránku — a také nejceněnější. V čís. 9. (27. II.) upozorňuje, že nepřátelé sokolstva každý poklesek jednotlivce počítají k vadám všeho sokolstva a hrubě ho zneužívají: »Čím tedy více nepřátel sleduje naši výchovu, tím světější povinností každého jest jednáním svým dokazovati, že škola sokolská vychovává řádné členy společnosti lidské a dobré příslušníky národa.«

V březnu Kratochvíl uveřejňuje krátký článek »My a sociální demokraté« jako odpověď na brožurku »Několik epištol« z pera prof. Tošnera, týkající se Dělnických tělocvičných jednot a pojmu a účelu socialistické výchovy v nich, velmi tendenční a ostře zahrocenou proti sokolstvu. Profesor Tošner píše mezi jiným: »Dělnictvu nemůže stačiti sokolská jednota ani tenkrát, kdyby byla úplně ovládána tak zv. duchem pokrokovým.« Kratochvíl nepřehlíží snahy duševně a tělesně výchovné Dělnických těl. jednot a uvažuje-li o celkové osvětě a pokroku národa přeje si, aby »sokolstvo a Dělnické jednoty vyvíjely se vedle sebe a nikoliv proti sobě — na prospěch jednot orelských.« Ohrazuje se proti nesprávným předhůzkám,

špatně odůvodněným předpokladům a frázím a ke konci píše: »My nechceme býti proti jednotám dělnickým zaujati, ale důrazně odmítáme operování tohoto druhu na straně soč. dem. jako nepravdivé. V tomto směru by neměla býti veřejnost klamána. Sokolstvo bude bojovati a vítěziti jen čistotou svého života a důsledným dodržováním svých zásad. To jsou naše zbraně; užívá-li se jinde jiných, nebudeme si jich my vypůjčovati!*

Nebylo snad jednoho většího sokolského podniku veřejného, ať již jednoty či celků větších, aby je Kratochvíl nebyl připravoval ideově články a zprávami v několika hlídkách. To platí i o zmíněném již VI. sletu všesokolském, krajském sletu v Mor. Ostravě a jiných. V čís. 14. (3. IV.) připravuje veřejnost na akademii Sokola Přerov. Tyto řádky jsou jedním z mnoha dokladů, jak Kratochvíl se se sokolstvím sžil, jak byl pevně přesvědčen o důležitosti poslání sokolstva v životě národa. Mezi jiným píše: ». . . abychom české veřejnosti svědectví o tom vydali, jak my v Sokole sílu a odvahu mužnou pěstujeme, jak my národu svému syny v muže pevné, statečné a vytrvalé od nejtútlejšího mládí vychováváme, jak dcery jeho k ideálu české ženy přivést se snažíme, zkrátka, zamyslíte-li se a vžijete poněkud do programu našeho, nahlédnete maně do rušné té dílny národní, v níž pilným děl-nictvem je naše sokolstvo . . . České sokolstvo má své začátečníky — učně, tovaryše, mistry a dílovedoucí a všichni pracují k jednomu cíli nezapomenutelným Tyršem vytčenému: k povznesení tělesných a mravních sil všeho lidu českého.«

V čís. 16. (17. IV.) se objevuje v sokolské hlídce stručná zpráva o přípravách sokolského sletu v Brně, poznamenávající, že »Příštím číslem počínaje bude si hlídka naše bedlivě všímati rozvoje tohoto podniku . . .«

V čís. 25. (19. VI.) vyšel Kratochvílův článek »Vzhůru do Brna«. Byl uveřejněn jako feuilleton a Kratochvíl v něm píše: »Brno a sokolský slet, toť nyní časté thema rozhovorů v kruzích sokolských, mimosokolských i protisokolských.« — Kruhy mimosokolské, to je »naš venkov . . ., to jsou ty davy lidu . . ., to je ta nezoraná půda . . ., úhor, jenž zabezpečuje sokolstvu práci na mnohá desetiletí.« Kratochvíl uvažuje o sokolské práci, jejích výsledcích a dodává: »Ač mnoho vykonáno, ještě více zbývá vykonati!« I když se sokolstvu v budoucnu podaří soustřediti ve svém kruhu celý národ, ani tehdy nebude u cíle, nebude moci říci: ». . . dokonali jsme dílo své! Naopak: čím více rostou řady, tím více přibývá práce.« Pak přichází na kruhy sokolstvu nepříznivé a píše: »A což ti lidé protisokolští? Jsou malomocní, vztekli a nervosní z ú-spěchů našich. Snahy tělovýchovné byly jim ode dávna kome-diantstvím — ba, hříchem — a dnes zistně papouškují po nás. Ti lidé nestavěli se dříve proti sokolstvu — pomíjeli ho — netušíce, jaký to kádr českých a svobodných charakterů v sokolstvu vzrůstá. Teprve když u vědomí organizační ucelenosti, pevnosti a zkázněnosti směle a odhodlaně vykročili jsme za výchovou ducha, teprve tehdy, neuchylující se od původního Tyršova programu zabrali jsme širší brázdu i v oboru výchovy vnitřní, teprve tehdy vyvstali proti nám.«

25

Kratochvíl věří, že brněnský slet bude nadšeným holdem sokolstva ujařmenému lidu českému v Brně, práci národní, osvětové a tělovýchovné a věří v jeho zdar.

Do slavností sletu v Brně a příprav pro oslavy Husovy padl 28. června atentát na rakouského následníka trůnu Ferdinanda d'Este. Kratochvíl při vzpomínce na tento slet se omezuje na dojmy osobní, protože o průběhu slavností psaly hojně listy denní, které pochopily, že »jest jejich povinností neminouti slet mlčením*. Kratochvíl vzpomíná útisku brněnských Čechů, města »germánstvím týraného« a klidu sokolstva i ostatních Čechů, který se odrážel velmi výmluvně od »malomocné zuřivosti německých a »německých« štváčů a křiklounů.« Po celou dobu sletu sokolstvo nedalo podnětu k zakročení »ozbrojené moci« a tak se splnila slova autora »Momentek« v Lid. novinách: »My četnictvu práce nepřidáme.* Kratochvíl k tomu dodává: »A věru jsme jí nepřidali: ne ze strachu — vždyť byla nás taková přesila, že žádná moc by buršáky (skutečné i ty najaté) neubráníla — ale u vědomí své síly a v

důsledcích své ukázněnosti, jež velela nám zachovati klid.« I po zprávě o atentátu v Sarajevu zachovalo sokolstvo i české občanstvo klid a pořádek: ». . . kázeň sokolská vlila se tu do všeho lidu — bezděky, ale hluboko.«

26

III.

»Zatneme pěstě ...« — Rakousko a vojna v dopisech. — »Proč táhnem tu káru pánovu . . .?« — Názory na Rakousko v roce 1912, — »Byl by nejvyšší čas, abychom se degenerovaného Rakouska zbavili!« — Mobilisace v r. 1912.

Rok 1912, v němž Kratochvíl se začíná, tak nadšeně a plodně zúčastňovati sokolského života, byl rokem stálých vojenských a válečných příprav, rokem hospodářské krise Rakousko-Uherska. Politický rozvrat zasáhl do státního a parlamentárního ústrojí. Zejména přípravy k balkánské válce a později také její průběh měly nepříznivý vliv na politické i hospodářské poměry říše rakousko-uherské.

Rok 1912 byl také rokem VI. sletu všesokolského. Kratochvíl věřil, že sokolstvo je a zůstane pevné, že bude stráží národa, aby ve chvílích nejtěžších, v osudové hodině se dalo plně do jeho služeb. Tehdy v souvislosti se VI. sletem všesokolským napsal: »Zatneme pěstě a rozsvítíme zraky a budeme pak se zdáti jako nezlomné planoucí pochodně uprostřed rozpoutaných živlů. A nepopustíme, až dojdeme toho, co jest naším cílem!« Těmito slovy Kratochvíl naznačil svůj český a protirakouský program. Do nich vložil všechnu lásku k sokolstvu a národu, velkou touhu po osvobození národa, víru v lepší příští i všechnu tu nenávist proti Rakousku, nenávist, jak se začala projevovati již v korespondenci s Hermou Hoškovou v letech 1910—1911, kdy sloužil u válečného námořnictva v Pulji.

Mladá, velmi vnímavá a bystrá duše Kratochvílova dovedla dobře poznávati ovzduší Rakouska, jeho slabiny a z toho poznání se vyvíjely a během času krystalisovaly nekompromisní názory, znamenající rozchod s Rakouskem, jeho militarismem, systémem vládním, germanisujícím a vůbec nepřiznivým vůči Čechům.

Již druhý dopis v prvním týdnu vojny, adresovaný Hermě Hoškové (Póla 5. X. 1910) ukazuje, jak na něho působí prostředí prolezlé militarismem, který spoutává jeho svobodného ducha. Chtěl by se vzepříti, chtěl by býti zbojníkem — v ušlechtilém smyslu slova — který se mstí za sebe i za

27

ostatní: »Maně zjeví se mi Janošík — avšak těžko je státi se Janošíkem . . .«

17. října cvičili po prvé s »kvérem« a Kratochvíl píše: »Hrajeme si na vojáky, máme flinty a bodáky ... a člověku se chce smát a chce se zlobit a vše možné . . .«

Je velmi roztrpčen, když vidí, že armáda, nástroj vraždění, podává si ruku s ochráncem míru církví a mezi jiným píše: »Včera jsme docela vážně cvičili pohyby a polohy při přísaze; na rozkaz si má člověk vzpomenout na »Pánaboha« a na další povel se už zase salutuje a takové míchanici se člověk nesmí chechtat . . .«

Kratochvílovi nevádí, že jej vojenští páni honí, neboť venku, na zdravém vzduchu je veseleji než v ponurých u-čírkách a světnicích, ale nelíbí se mu duševní otroctví: »To tělesné zotročování by jim člověk odpustil, ale ducha by mohli alespoň ušetřit a přesvědčení individuální respektovat.* Dodává však, že všechna zloba je marná, že je zbytečno o tom psáti i mluvíti.

Během času se smiřuje — z nutnosti — se skutečností, že musí býti vojákem, ale přece neustále v každém dopise vidíme, že některé okamžiky vzbuzují v něm zlost a odpor: »Jsou to zvláště pitomé vyhrůžky, že budeme »ingesperrt«, nebudeme-li umět ve škole a pak už zmíněné »bohoslužebné« kvérgrify. Umíme už víc té parády církevní, než v pravdě vojenského cvičení. Do kostela sice nechodíme, ale — »kniet nieder zum Gebet« a »Kappen ab« (pokleknout k modlitbě a čapky dolů) i s flintou opakujeme denně k všeobecnému

obveselení obecnstva, které chodí kolem a zastavujíc se, baví se pohledem na nás.« A pomyslí-li, že by jej mohl viděti někdo ze známých, tu by se studem propadl. Nesnesl by, kdyby »musel klečct s čapkou na koleně — druhou rukou držet kvér, hlavu pěkně vzhůru a myslet si: Pánbu je mocný, ale zajíce kráva nechytne!«

Stěžuje si, že to, co prožívá není život, ale ubohé živoření. Nebaví ho toulati se městem rázu převážně vojenského. Nebyla tam společnost, která by mu vyhovovala aspoň poněkud. Tak Kratochvíl zůstává v myšlenkovém světě osamocen, přemýšlí o marnostech vojenského života a pociťuje stále větší odpor proti všemu rakouskému, zejména vojenskému. V Pulji poznal pravou tvář Rakouska a jeho militarism, žil v jeho

28

ovzduší a tento bezprostřední vliv hrál za nedlouho velkou úlohu v jeho protirakouském uvědomení, které živeno různými událostmi dalších let před světovou válkou, vyvrcholilo v protirakouské velezrádné činnosti na podzim r. 1914.

V době, kdy narukoval, usadila se v Pulji nějaká kočovná společnost a Kratochvíl tehdy (25. X.) píše: »Před nedávném chtěli nás potěšit a uspořádáno bylo také jakési zábavné představení kumštýřů ve škole a oznamovalo se to před šikem na dvoře a silně doporučovalo, ale český »Zug« bez výjimky odepřel účast a bylo to dokonce považováno za demonstraci.«

Začátkem listopadu r. 1910 byl odveden k vojenskému soudu jeho přítel Bořek, jenž byl znovu stíhán pro nějakou řeč na schůzi — ještě v civilu — a pro urážku armády, které se dopustil tím, že namaloval karikaturu rakouského vojáka. Zacházeli s ním nelidsky a Kratochvíl chodil často kolem vězení, aby si uvědomoval jednání vojenských pánů: »Glověk inteligentní, společenský — sympatický. A tak s ním jednájí. A kdo? Ne snad osoby, lidé (ti by byli jistě humánnější), ale ten náš zastaralý systém rakušácký, byrokratický. A kolikrát jdu kolem, tolikrát si vše znovu uvědomuji, snažím se představit si a vžít se do jeho situace a mé myšlenky jdou do nekonečna. Tak někam uniknout, kde by o mně nevěděli, kam by na mne nemohli, ale nelze — příliš pevně pouta sevřena!«

Kratochvíl doufal, že dostane dovolenou a tak unikne aspoň na několik dnů tomu nevládnému, tolik protivnému a odpuzujícímu prostředí vojenské garnisony. Dovolena však byla všem jednorozčákům odepřena a jedinou útěchou se mu stávají knihy a myšlenka, že se dostane na volné moře, kde snad bude lépe: »Jsem už zdejšími životem otráven až na nejvyšší míru a toužebně čekám, až odplavení.« Když pak byly pro nějaké chyby jednotlivců vycházky všem zakázány, píše: ». . . nutí nás k pořádku omezováním svobody; divná to pedagogika — že ano? Učíme se podvádět a jde to jako dřív. A páni jsou spokojeni, poněvadž o tom neví.«

29. ledna 1911 Kratochvíl vrací své milence zápisky, výpisy z knih význačných autorů a připojuje: ». . . promiň, že otráveny jsou zápachem kasáren, tím protivným ovzduším, které mne teď tolik dusí!«

31. ledna 1911 odjíždí na lodi S. M. S. Kaiser Karl VI. na volné moře a je poněkud spokojenější, »protože to »voní«

29

víc olejem než vojančinou«. Leč ani odchod z kasáren, změna prostředí, plavba po moři, nepřinesla delšího a úplného uspokojení. Již 11. března 1911 píše z Tivatu, kde přistáli: »Jsem všecek nešťastný, nespokojený. Připadám si jako pták v kleci, jemuž ke všemu ještě podvázali křídla; houf kocourů (tak charakterisuje důstojníky — pozn. spis.) s protivně blýskavými očima kolem — kdyby snad přece prodral se ubožák ven. Na mou duši, vybájený Adam nelitoval tolik ztraceného ráje, jak já života, neboť zde není života, tu není radosti — zde ubíjení trpké a malomocná zlost a místo přátel — ko-legové-otroci! Snažím se uniknout tam, či onam, ale pokaždé narazím a rána bolí jakousi cizí bolestí někde v srdci, nebo duši, hroznou bolestí, proti níž není léku.«

V těch dopisech vidíme na jedné straně tvrdý odpor v nitru, nekompromisnost v názorech, jak si ji přinesl z domova, ze Sokola, ale vida bezmocnost a marnost svých snah a myšlenek,

upadá ve lhostejnost a tupou resignaci. Mnohé řádky jsou takřka výkřikem jeho duše, zdeptané militaristickým o-troctvím, které ubíjí i ty poslední ušlechtilé city a myšlenky a vychovává člověka nemyslicího, netečného a životem neplodného.

Ve chvílích nejvyššího zoufalství a naprosté otupělosti píše: »To jsou, drahá, pocity, které kladou do ruky revolver, to jsou okamžiky, kdy hlad duše ukájí se — cyankalim.« A přece zase se mu zdá, že není vše marno, že někde v dáli svítí paprsek naděje, že zář něčeho vyššího a hlubšího pro-světluje jeho nitro. To tehdy, když si klade otázku: »A což povinnost žít? Ta měla by se opomenout? Ne — nikdy! Jsem vůbec povinen žít? Komu? Myslím, že jsem, že čeká jistá práce, určitý podíl na díle veškerenstva. Žít sobě a svým milým, žít dobrým lidem, lepšímu životu nástupců.« Ale do toho rozjímání o povinnosti žítí, o povinnosti vůči celku a národu zase vpadá jakási pochybnost, prýšticí z nesvobody mi-litaristického prostředí: »Však proč jsme tak malí, tak titěrně drobní v tom svém životě? Proč nemáme, po čem toužíme — proč nelze dělat, co svědomí, rozum a cit nám káže? Proč táhnem tu káru pánovu, jejíž kola zcela nemilosrdně drtí v prach naše ideály? Otroci!«

Na procházce v boce kotorské obdivuje velkolepost přírody, již vévodí skalnaté hřebeny dalmatského pobřeží a